

Opetus- ja kulttuuriministeriö
PL 29
00023- Valtioneuvosto
kirjaamo@minedu.fi

**ESITYS SAAMENKIELISEN OPPIMATERIAALIN VALMISTAMISEKSI,
SAAMELAISEN OPETUSSUUNNITELMAN KEHITTÄMISEKSI JA
SAAMELAISTIEDON LISÄÄMISEKSI OPETUKSESSA OSOITETTAVIKSI
VALTIONAVUSTUKSIKSI VALTION TALOUSARVIOSSA 2020**

Saamelaiskäräjät esittää kunnioittavasti, että Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan talousarviossa osoitetaan vuonna 2020 saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen, saamelais-tiedon lisäämiseen opetuksessa sekä saamelaisen opetussuunnitelman kehittämiseen yhteensä 840.000 €, josta

- 700.000 € saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen, digitaalisen oppimateriaalityön kehittämiseen, aiemmin julkaistujen oppimateriaalien päivittämiseen uusien opetussuunnitelman perusteiden ja tuntijaon mukaisiksi pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielillä esi- ja perusopetusta sekä lukio- ja ammatillista koulutusta varten;
- 50.000 € selvitystyötä varten saamelaisopetuksen opetussuunnitelmien yhtenäistämiseksi Pohjoismaissa, sekä
- 90.000 € alkuperäiskansa saamelaisia käsittelevän digitaalisen oppimateriaalin tuottamiseksi suomen-, ruotsin- ja saamenkielisen opetuksen käyttöön yhteistyössä Opetushallituksen kanssa.

Viittaamme Sipilän hallituksen 27.5.2015 päivättyyn ohjelmaan, jonka osaamista ja koulutusta koskevan kärkihankkeen tavoitteeksi mainitaan mm. oppimistulosten parantaminen ja niissä syntyneiden erojen kaventaminen sekä oppimistapojen laajentaminen ottamalla käyttöön digitaalisia oppimisympäristöjä sekä kehittämällä digitaalisia oppimateriaaleja (luku 5, osaaminen ja koulutus).

Viittaamme Valtioneuvoston 3.7.2014 tekemään periaatepäätökseen saamen kielen elvyttämisen toimenpideohjelmaksi. Valtioneuvoston päätös sisältää toimenpiteitä, joilla turvataan ja luodaan edellytyksiä saamen kielen opetukselle myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella (toimenpiteet 3 ja 4). Päätös sisältää myös tavoitteen nostaa asteittain saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen tarkoitettu määräraha siten, että se olisi vuonna 2016 suuruudeltaan vähintään 800.000 euroa (toimenpide 6). Periaatepäätöksessä todetaan lisäksi, että saamen kielen elvyttämishjelman tarkoituksena on osaltaan edistää Suomen saamen kieltä koskevien kansainvälisten velvoitteiden toteutumista. Useat kansainväliset ihmisoikeuksien toteutumista seuraavat elimet ovat kiirehtineet saamen kielten elvyttämisen toimenpideohjelman toteuttamista (mm. YK:n rotusyrjintäkomitea 2012, CERD/C/FIN/CO/20-22).

Kansainvälisistä velvoitteista ja ihmisoikeuselinten suosituksista viittaamme lisäksi seuraaviin:

Euroopan neuvoston ministerikomitean Suomen viranomaisille antamiin suosituksiin saamenkielisen koulutuksen vahvistamiseksi erityisesti kehittämällä tätä koskevan järjestelmällisen politiikan, lisäämällä saamenkielistä koulutusta erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, tukemalla erityisesti inarin- ja koltansaamen kieliä sekä suosituksiin tietoisuuden ja sen myötä suvaitsevai-

suuden lisäämiseksi Suomen alueellisia tai vähemmistökieliä ja niitä edustavia ryhmiä kohtaan CM/ResCMN(2017)1, (RecChL(2012)2, RecChL(2007)7, ReChL(2004) 6, RecChL(2001)3).

YK:n rotusyrjintäkomitea on suosittanut, että Suomi ryhtyy asianmukaisiin toimiin varmistaakseen, että kaikki Suomessa asuvat saamelaislapset saavat opetusta omalla kielellään (CERD/C/FIN/CO/20-22, 31.8.2012).

Lapsen oikeuksien komitea suosittaa, että Suomi seuraa ja arvioi romani- ja saamelaislasten oikeuksien huomioon ottamista kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa sekä varmistaa, että romani- ja saamelaislapsilla, myös saamelaisalueen ulkopuolella asuvilla saamelaislapsilla, on oikeus kulttuurisensitiivisiin koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin omalla kielellään (CRC/CFIN/CO/4, kohta 63, 2011).

Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) kehottaa Suomen viranomaisia parantamaan kansalaisten tietoa saamelaisista, heidän asemastaan alkuperäiskansana sekä heidän historiastaan, mm. varmistamalla, että kouluopetukseen sisältyy riittävä määrä opetusta ja tietoa saamelaisista (ECRI(2007)23 ja ECRI(2013)19). ECRIn suositukset vuodelta 2013 sisältävät myös viranomaisia koskevan kehotuksen ryhtyä tarpeellisiin toimiin saamen kielten opettamiseksi sekä saamelaisten kotiseutualueella että sen ulkopuolella (kohdat 52 ja 106).

Suomi on hyväksynyt YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista ja siihen liittyen edistänyt aktiivisesti YK:n alkuperäiskansojen vuonna 2014 pidetyn maailmankonferenssin loppuasiakirjan aikaansaamista. Julistuksen 14 artiklan mukaan valtioiden tulee mm. toteuttaa yhdessä alkuperäiskansojen kanssa tehokkaat toimet, jotta alkuperäiskansoihin kuuluvat yksilöt, erityisesti lapset, myös niiden yhteisöjen ulkopuolella elävät lapset, voivat saada oman kulttuurinsa opetusta ja oma-kielistä opetusta mahdollisuuksien mukaan. Suomi on myös sitoutunut edistämään YK:n alkuperäiskansojen maailmankonferenssin loppuasiakirjan tavoitteita (A/RES/69/2), jonka 11 artiklan mukaan varmistetaan yhtäläinen pääsy korkeatasoiseen koulutukseen, jossa tunnustetaan alkuperäiskansojen kulttuurien moninaisuus.

YK:n alkuperäiskansaoikeuksien erityisraportoija suosittelee Pohjoismaiden saamelaisia koskevassa ihmisoikeusraportissaan mm. että valtiot tehostavat ponnisteluitaan saamen kielten elvyttämiseksi ja vahvistavat saamen kielten ja -kulttuurin koulutusohjelmia sekä lisäävät saamentaitoisten opettajien saatavuutta ja lukumäärää (SA/HRC/18/xx/Add.Y, kohta 87).

YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen sopimuksen toteuttamista valvova ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomen valtiota mm. ryhtymään asianmukaisiin toimiin edistääkseen kaikkien saamelaislasten oikeutta saada opetusta omalla kielellään.

1) VALTIONAVUSTUS SAAMENKIELISEN OPPIMATERIAALIN VALMISTAMISEEN

Perusteluina saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseksi osoitettavan valtionavustuksen korottamiselle esitämme seuraavaa:

Saamelaiskäräjien tehtävänä on tuottaa oppimateriaalia saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen tarpeita varten *eri koulutusasteille pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielillä*. Saamenkielisen oppimateriaalin valmistaminen merkitsee perusedellytysten luomista saamen kielen ja saamenkieliselle opetukselle. Saamelaisopetus ja sitä edeltävä saamenkielinen varhaiskasvatus ovat tärkeimmät saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin säilymisen, kehittymisen ja uusille sukupolville siirtymisen varmistavat tekijät. Opetuksen ja varhaiskasvatuksen merkitys saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin tulevaisuudelle on elintärkeää.

Oppimateriaalien saatavuus, taso ja ajanmukaisuus ovat keskeisiä kysymyksiä saamelaisopetuksessa ja materiaalityyppi voi heijastua myös vanhempien päätöksiin heidän valitessaan lasten opetuskieltä. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen saamen kielten opetusta ja osaamista arvioivan raportin mukaan opettajat kokevat oppimateriaalin niukkuuden ja laadun vaikeuttavan hyviin oppimistuloksiin pääsemistä. Yksi saamen opetusta koskevan arvioinnin perusteella todetuista puutteista oli pula oppimateriaaleista.¹

Oppimateriaalit ovat kasvaneet pysyvästi saamenkielisen ja saamen kielten opetuksen vakiintumisen seurauksena saamelaisten kotiseutualueella. Saamen kielten opetus on lisääntymässä myös saamelaisalueen ulkopuolella. Pohjoissaamenkielinen opetus kattaa jo nykyisellään kaikki perusopetuksen oppiaineet vuosiluokilla 0-6 ja myös valtaosan peruskoulun ylempien vuosiluokkien lukuaineista. Inarinsaamenkielinen perusopetus on vakiintumassa ja selvästi vahvistunut vuodesta 1997 lähtien katkeamattomasti järjestetyn kielipesätoiminnan seurauksena. Kielipesätoiminta on laajentunut kaikkiin saamen kieliin. Vuonna 2018 toiminnassa on yhteensä 14 kielipesää, joista kymmenen saamelaisten kotiseutualueella ja neljä alueen ulkopuolella (Sodankylä, Rovaniemi, Oulu ja Helsinki). Koltansaamenkielisen kielipesätoiminnan seurauksena myös koltansaamenkielinen opetus tulee vahvistumaan ja koltansaamenkielisten oppimateriaalien tarve lisääntymään. Lisäksi *saamen kielikylyopetus* on käynnistynyt Utsjoella, kielirikasteinen opetus Enontekiöllä ja suunnitelmia Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 säädetyin kaksikielisen opetuksen/ kielikylyopetuksen käynnistämiseksi on myös Rovaniemellä, Oulussa ja Sodankylän kirkonkylässä. Helsingin Pasilan peruskoulussa käynnistyy kaksikielinen luokka syksyllä 2018. Syksyllä 2018 käynnistyy myös Utsjoen kunnan johtamana *saamen kielten etäyhteyksiä käyttävän opetuksen valtakunnallinen pilottihanke*, jossa verkkomateriaalit ovat edellytys opetuksen onnistumiselle. Oppimateriaaleja tulee kyetä valmistamaan kaikkiin erilaisiin tarpeisiin ja opetussuunnitelman perusteissa määriteltyihin oppimäärävaihtoehtoihin.

Perusopetuksen uudet opetussuunnitelman perusteet on otettu käyttöön syksyllä 2016 1-6 vuosiluokilla ja 7-9 vuosiluokilla porrastetusti 2017-2019. Saamenkielisen oppimateriaalin päivittäminen uusien perusteiden mukaiseksi on suuri haaste Saamelaiskäräjille, ainoalle saamenkielisten oppimateriaalien tuottajalle Suomessa. Uusien opetussuunnitelmien mukaiset tavoitteet, sisältöalueet ja tuntijako edellyttävät monien aiemmin valmistettujen oppimateriaalien uudistamista ja uusien oppimateriaalien tuottamista. Opetussuunnitelman perusteiden uusi pedagoginen ajattelu ja tieto- ja viestintäteknikan lisääntyvä käyttö opetuksessa edellyttävät myös uudenlaista tapaa tehdä oppimateriaaleja. Lisäpanostusta tarvitaan erityisesti digitaalisten työvälineiden hankkimiseen, kehittämiseen ja oppimateriaalin tekijöiden harjaannuttamiseen digitaaliseen materiaalityöhön. Vuorovaikutteisten ja uusien oppimistapojen tukevien digitaalisten materiaalien valmistaminen edellyttää myös materiaalien tuottamisessa tarvittavien ohjel-

¹ Saamen kielten opetus ja osaaminen. Saamen kielten oppimistulokset perusopetuksen 7.-9. vuosiluokilla 2015, toim. Mari Huhtanen ja Mika Puukko. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI, Julkaisut 21:2016.

misto- ja tuotantopalvelujen hankkimista, jotta saamenkielisen opetuksen materiaalit pysyisivät materiaalikehityksen mukana.

Kaunokirjallisuus on yksi äidinkielen opetuksen kivijaloista. Se kartuttaa, laajentaa ja monipuolistaa lasten ja nuorten kielen käyttöä. Äidinkielenään saamen kieliä puhuvat lapset ja nuoret ovat saamen kieliyhteisön ydinryhmä, jonka mahdollisuudet omien äidinkieltensä kehittämiseen, kielen osaamisen kartuttamiseen ja käyttämiseen ovat kaikkialla tuntuvasti heikommat kuin oman ikäluokkansa yksikielillä suomea äidinkielenään puhuvilla. Äidinkielen opetuksessa tarvitaan kipeästi saamenkielistä nuorten kirjallisuutta, joka vahvistaa äidinkielen taitojen kehittymistä ja saamen kielten siirtymistä uusille sukupolville ilmaisuiltaan, sanastoltaan ja rakenteiltaan rikkaina ja vahvoina. Suomessa saamenkielistä lasten- ja nuorten kirjallisuutta ja aikakausjulkaisuja ei tueta valtion varoin eikä yksityistä kustannustointia juurikaan ole. Kaunokirjallisten materiaalien tuottaminen äidinkielen opetuksen tueksi onkin ollut pitkälti Saamelaiskäräjien oppimateriaalien oheismateriaalituotannon varassa.

Saamenkielisten lasten ja nuorten äänitteiden, äänellisten verkossa julkaistujen kirjojen, filmien ja pelien saatavuus opetuksen ja kielen elvytyksen materiaalina on elintärkeää. Tällaisia materiaaleja tarvitaan varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja läpi perusopetuksen. Myös uhanalaistunut **perinteinen tieto** tulisi tallentaa lapsille ja nuorille sopivaan muotoon kielen ja kulttuurin opetusmateriaaliksi ennen vanhan sukupolven taitajien katoamista.

Yhteistyö Norjan ja Ruotsin saamenkielistä oppimateriaalia valmistavien tahojen kanssa on tärkeää erityisesti pohjoissaamen kielen osalta. Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisopetuksesta vastaavien viranomaisten neuvottelussa 5.12.2013 asetettiin pohjoismainen työryhmä selvittämään yhteistyön mahdollisuuksia yli rajojen. Suomesta työryhmään osallistui Opetushallituksen ja Saamelaiskäräjien edustaja. Syksyllä 2015 valmistuneessa raportissa esitetään mm. yhteistä tiedottamista ja koordinointia materiaalityössä, yhteisiä projekteja, opetussuunnitelmien vertailua, valtion tuen kehittämistä oppimateriaalityön nopeuttamiseksi sekä oppimateriaalien käyttötutkimusta yli rajojen. Esitettyjen toimien toteuttaminen parantaisi materiaalien saatavuutta ja käyttökelpoisuutta yli rajojen. Saamelainen Parlamentaarinen Neuvosto, joka on Pohjoismaiden Saamelaiskäräjien yhteistyöelin, on asettanut tavoitteeksi saamenkielisen oppimateriaaliyhteistyön edistämisen.

Edellä esitetyn perusteella Saamelaiskäräjät esittää, että saamenkieliseen oppimateriaalityöhön osoitetaan vuoden 2020 talousarviossa yhteensä 700.000 euroa:

Oppimateriaalin päivittäminen, uusintapainokset	150.000 euroa
Uudet painetut oppimateriaalit	150.000 euroa
Digitaalinen oppimateriaalityö	200.000 euroa
Lasten ja nuorten kirjallisuus, filmit, opetuspelit	50.000 euroa
Kielenhuolto- ja terminologiatyö	50.000 euroa
Perinteisen tiedon opetusta ja kielenelvytystä tukevat oppimateriaalit	70.000 euroa
Pohjoismainen oppimateriaaliyhteistyö (hankkeet sis edellisissä)	10.000 euroa
Toimistomenot (mm. hankinnat, atk-huolto, vuokrat)	20.000 euroa

2) VALTIONAVUSTUS SAAMELAISOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMIEN YHTENÄISTÄMISEKSI TEHTÄVÄÄ SELVITYSTYÖTÄ VARTEN

Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitusten tavoitteena on ratifioida pohjoismainen saamelaisopetus, jonka tarkoituksena on poistaa esteitä saamelaisten yli rajojen tapahtuvan kulttuurin harjoittamisen, kielen ja yhteiskuntaelämän osalta. Saamelaisopetus ja siihen liittyen opetussuunnitelmat ovat keskeinen alue yli rajojen tapahtuvaa yhteistyötä kehitettäessä.

Sopimusluonnoksen Artiklan 1 mukaisesti "sopimuksen tarkoituksena on varmistaa ja vahvistaa saamelaisten oikeudet siten, että saamelaiset voivat säilyttää, harjoittaa ja kehittää kulttuuriaan, kieltään ja yhteiskuntaelämäänsä mahdollisimman vähäisin valtionrajoista aiheutuvin estein", ja artiklan 10 mukaan "... valtiot erityisesti helpottavat saamelaisten valtionrajat ylittävää elinkeinoharjoittamista sekä kehittävät saamelaisten mahdollisuuksia saada opetusta sekä terveyden- ja sairaanhoitoa sekä sosiaalihuoltoa toisessa maassa kuin asuinmaassa tämän osoittautuessa tarkoituksenmukaisemmaksi."

Pohjoismaista yhteistyötä opetuksen alalla on harjoitettu esimerkiksi opettajakoulutuksen ja yli rajojen tarjottavan opetuksen osalta. Suomen Utsjoen ja Norjan Sirman koulujen rajojen ylittävistä yhteistyöstä on saatu hyviä kokemuksia ja sen yhteydessä on saatu myös käytännön kokemusta opetussisältöihin liittyvistä eroista Suomessa ja Norjassa. Saamelaisen Parlamentaarisen Neuvoston asettama työryhmä on parhaillaan selvittämässä rajat ylittävän saamelaisen koulu-yhteistyön edellytyksiä ja toimivia malleja. Opetussuunnitelma on tässä työssä keskeisessä asemassa.

Opetussuunnitelmat rajoittavat usein yhteistyömahdollisuuksia yli rajojen. Siten myös saamelaisopetuksen opetussuunnitelmien harmonisoiminen ja yhtenäistäminen ovat edellytyksiä sille, että opetukseen liittyvä yhteistyö sen eri muodoissaan voi tapahtua joustavasti ja mielekkäästi. Saamelaisopetuksen osalta opetussisältöjen vertailua on tehty jonkin verran esimerkiksi Sirman ja Utsjoen koulujen yhteistyön puitteissa, mutta resurssien puutteen vuoksi kattavaa vertailua ei ole voitu tehdä. Saamelaisopetukseen liittyen tulisikin käynnistää perusopetuksen osalta selvitystyö, jonka tuloksena pyritään kartoittamaan mahdollisuudet ja ongelmakohdat, jotta opetussuunnitelmia ja opetukseen liittyviä järjestelyjä voitaisiin yhtenäistää saamelaisopetuksen yhteistyön kehittämiseksi Ruotsissa, Suomessa ja Norjassa. Saamelainen Parlamentaarinen neuvosto on määritellyt tavoitteekseen saamen kielten ja saamelaisen käsityö opetussuunnitelmien pohjoismaisen yhtenäistämisen. Tällä yhteistyöllä on mahdollista saavuttaa merkittäviä synergiaetuja.

Saamelaiskäräjät esittää, että sille osoitetaan 50.000 euroa saamelaisopetuksen opetussuunnitelmien yhtenäistämistä koskevaa selvitystyötä varten Ruotsissa, Suomessa ja Norjassa:

Avustuksen turvin palkataan yksi henkilö kartoittamaan saamelaisopetuksen opetussuunnitelmiin liittyviä eroja Pohjoismaissa, laatimaan esitystä opetussuunnitelmien yhtenäistämiseksi ja edistämään SPN:n toimintaohjelmassa mainitun tavoitteen toimeenpanoa.

3) VALTIONAVUSTUS ALKUPERÄISKANSA SAAMELAISIA KÄSITTELEVÄN OPPIMATERIAALIN VALMISTAMISEKSI

Suomen kouluissa opetetaan hyvin vähän saamelaisista, mikä on johtanut mm. saamelaisia koskevien topeliaanisten mielikuvien vankkaan säilymiseen uusien sukupolvien ajattelussa. Väärien mielikuvien ylläpitäminen aiheuttaa suvaitsemattomuutta ja ymmärtämättömyyttä ryhmien välillä ja vaikeuttaa saamelaisten asemaa yhteiskunnassa.

Opetushallituksen vuoden 2014 lopussa hyväksymät uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet edellyttävät kuitenkin yleisellä tasolla, että opetuksessa otetaan huomioon saamelaiset Suomen alkuperäiskansana. Monet koulut kysyvät Saamelaiskäräjiltä materiaalia, joka olisi helposti sovellettavissa eri oppiaineiden opetukseen, koska koulujen yleisesti käyttämät oppimateriaalit eivät tätä tietoa sisällä. Materiaalin tarve on ilmeinen. Saamelaiskäräjien verkkosivuilla julkaistaan Okta-vuohta-nimistä saamelaista teemalehteä (oktavuohta.com), jonka käyttö on laajaa, mutta jonka sisältöjä ei kuitenkaan ole sovitettu suoraan eri oppiaineiden opetukseen. Verkkolehti uudistettiin vuonna 2017 yhteistyössä Opetushallituksen kanssa.

Saamelaiskäräjät esittää, että sille osoitetaan 90.000 euroa saamelaisten historiaa ja perinteitä, saamelaista kulttuuria, saamen kieliä, modernia saamelaisyhteisöä ja sen toimintaa osana maailmanlaajuisista alkuperäiskansojen yhteisöä kuvaavan monikielisen digitaalisen teemamateriaalin valmistamiseen Suomen kouluja varten yhteistyössä Opetushallituksen kanssa.

Ehdotetuilla resursseilla on tarkoitus:

- 1) kattaa materiaalin valmistamisen käsikirjoitus-, kuvitus-, toimitus- ja ohjelmointikustannuksia,
- 2) palkata tehtävää varten määräaikainen työntekijä ja asettaa hanketta suunnitteleva ja toteuttava opetuksen asiantuntijatyöryhmä sekä
- 3) julkaista aineisto suomen kielen lisäksi myös kolmella saamen kielellä ja osin ruotsiksi.

Valmistettavan oppimateriaalin tulisi olla sellaista, että sitä on helppo soveltaa eri oppiaineiden opetukseen. Tärkeitä oppiaineita tässä suhteessa ovat historia ja yhteiskuntaoppi, maantiede, luonnontieto, musiikki sekä äidinkieli ja kirjallisuus. Saamelaistietoa tulisi olla helposti sellaisten koulujen ja opettajien saatavilla, jotka haluavat sisällyttää sitä aine- tai teemaopetukseensa. Tiedon oman alkuperäiskansan historiasta, perinteistä ja asemasta suomalaisessa ja pohjoismaisissa yhteiskunnissa tulisi kuulua suomalaiseen yleissivistykseen.

Esityksestä päätti Saamelaiskäräjien kokous 19.06.2018.

Tiina Sanila-Aikio, puheenjohtaja

Hannu Kangasniemi, oppimateriaalisihteeri
hannu.kangasniemi@samediggi.fi

Ulla Aikio-Puoskari, koulutussihteeri
ulla.aikio-puoskari@samediggi.fi